

primavera 2023***La traducció d'obres catalanes a Itàlia: panoràmica dels darrers vint anys***

Francesco Ferrucci

Segons dades de l'octubre del 2022 de l'Associazione Italiana Editori, a Itàlia es van comprar, en el període 2018-2020, drets d'autor de 28.133 títols estrangers, i es van vendre els de 25.038 títols propis. (1) Per tant, podríem començar dient que l'equilibri entre el que les editorials venen i el que compren és palès, tenint en compte, a més, que si agaféssim cada un d'aquests tres anys per separat, veuríem que la proporció es manté molt igualada. No obstant això, també és cert que es tradueixen uns mil llibres més l'any dels que s'envien al món perquè els tradueixin.

Com deia Susan Sontag, la traducció és el sistema circulatori de les literatures del món i, entrant en la matèria que ens ocupa, s'ha d'afirmar sense recança que la literatura catalana -com qualsevol altra-, si vol fer-se més espai, necessita ser més traduïda.

A la pàtria de Dante, fins als anys vuitanta la presència de la literatura catalana era quasi testimonial, amb l'existència circumscrita al context acadèmic, perquè la majoria de traductors del català eren filòlegs romànics. A partir d'aquell moment, però, s'observa un augment de les traduccions de llibres escrits originàriament en català i la literatura catalana comença a guanyar posicions en el rànquing de les literatures traduïdes. Quines són les raons d'aquest interès creixent?

Segurament, i per més banal que sembli, en un àmbit no literari va tenir molt de pes la imatge de Barcelona que els Jocs Olímpics de 1992 van vendre al món, fet que per a molts italians va representar una descoberta de la ciutat, que va derivar en un apassionament pel país i per la seva cultura. Des de llavors, la capital catalana ha esdevingut un pol d'atracció i una etapa gairebé obligada per als turistes joves —i no tan joves— provinents del *Bel Paese*, així com la destinació preferida d'estudiants de programes internacionals. I tot això, encara que sembli negligible, també ha anat despertant l'interès de les editorials italianes cap a la producció literària

catalana.

Però, anem a pams. Ens hem de remuntar al 2004 per parlar d'un gran èxit de vendes a Itàlia d'un autor català, Carlos Ruiz Zafón, amb la novel·la *La sombra del viento* (*L'ombra del vento*, Mondadori, 2004, traducció de Lia Sezzi), o al 2007, any que es publica la traducció de *La catedral del mar*, d'Ildefonso Falcones (*La cattedrale del mare*, Longanesi, 2007, traducció de Roberta Bovaia). Tot i que no cal dir —o sí— que parlem d'obres que no formen part de la literatura catalana perquè neixen en castellà, la pregunta que ens hem de fer és si obren camí, en el canal comercial, a la literatura produïda en l'espai físic concret del territori català, i, per tant, a la literatura escrita en català i, consegüentment, a les traduccions d'obres catalanes destinades a públics allunyats del context acadèmic.

Feta aquesta pregunta, cal dir que, afortunadament, en els darrers vint anys la literatura catalana ha sortit de l'àmbit (quasi) exclusivament acadèmic i ha trobat un lloc en el mercat italià. I abans de demanar-nos quines són les dimensions d'aquest espai, toca afirmar que, en aquesta conquesta, hi ha jugat un paper fonamental el programa d'ajuts a la traducció impulsat per la Institució de les Lletres Catalanes i l'Institut Ramon Llull.

Atenent la informació que l'Institut Ramon Llull publica sobre la seva activitat, (2) resumida per a aquest article en la taula de sota, des del 2002 -any que es va crear- el nombre d'obres catalanes traduïdes a Itàlia ha crescut de manera considerable:

Anys	Literatura infantil i juvenil	Narrativa	No-ficció	Poesia	Teatre	Total
2003-2007	9	17	2	6	2	36
2008-2012	16	45	11	5	7	84
2013-2017	56	35	12	12	2	117
2018-2022	73	33	9	16	6	137

Com es pot apreciar, d'una banda, l'increment del total d'obres traduïdes ha estat constant a cada lustre; però, de l'altra, aquest increment no es reflecteix en tots els gèneres. Les traduccions d'obres teatrals, per exemple, alternen cicles d'increment i de flexió i, en general, són ben poques. En canvi, si analitzem les dades sobre les traduccions de l'altre gènere dels considerats «poc comercials», o

sigui, la poesia, és evident que en aquest cas l'augment sí que ha estat constant, atès que gairebé s'ha triplicat. Una sort diferent han viscut les traduccions d'obres de no-ficció, que disminueixen una quarta part en els últims cinc anys, però hem de tenir en compte que parlem d'un gènere poc consumit a Itàlia, raó per la qual aquesta disminució no resulta tan estranya. Pel que fa a la narrativa, en canvi, sí que hi notem un notable increment entre el quinquenni 2003-2007 i el 2008-2012, amb gairebé el triple de publicacions. Gosem dir que és la conseqüència que els Països Catalans fossin el país convidat a l'edició del 2007 de la *Frankfurter Buchmesse*? Sí, gosem formular aquesta afirmació.

Sobretot, i per a sorpresa de molts, el gènere que reflecteix un increment més alt de traduccions del català al llarg del nou mil·lenni a Itàlia és el de la literatura infantil i juvenil. Si mirem la taula, ens impressionarà veure que en aquest període el nombre de traduccions del català a l'italià s'ha multiplicat per vuit. De les raons d'aquest augment de l'interès per la literatura catalana escrita per a nens i joves, se n'han de ressaltar bàsicament tres: en primer lloc, el fet que l'any 2017 Catalunya va ser el país convidat a la *Bologna Children's Book Fair*, la fira més important del sector de la literatura infantil i juvenil a tot el món. En segon lloc, hi hem de col·locar la fortuna que, durant dos anys seguits, dues obres d'autors catalans —dels que escriuen en català—guanyessin el prestigiós Premio Strega Ragazze e Ragazzi: el 2017 es va endur el guardó *Muschio* [*Molsa*], de David Cirici, traduït per un servidor i publicat per Editrice Il Castoro; i el 2018 el va guanyar *Hachiko. Il cane che aspettava* (*Hachiko. El gos que esperava*), de Lluís Prats Martínez, traduït per Alberto Cristofori i publicat per Albe Edizioni. La tercera raó - segurament la menys romàntica, però probablement de força pes- és que traduir literatura infantil i juvenil pot resultar més econòmic que traduir llibres per a adults.

Arribats a aquest punt, és important dir que, malgrat l'augment de les traduccions a Itàlia d'obres escrites en català, per als traductors d'aquesta llengua no tot són flors i violes. Al meu país continua força viva la mala praxi que ha caracteritzat històricament les traduccions de llengües minoritàries -en sentit estrictament quantitatiu, és clar- de fer servir llengües pont; en aquest cas, el castellà. Si per curiositat mirem qui signa les traduccions per al mercat italià de molts textos escrits originàriament en català, ens trobarem amb noms

d'excel·lents professionals del castellà. Per descomptat que no s'hi ha de tenir res en contra, però sí que s'ha de criticar, en canvi, aquest mal costum de les editorials de fer servir la versió castellana d'una obra catalana per proposar-ne la traducció a Itàlia. Avui aquest exercici ja no té cap mena de justificació, entre altres raons perquè tenim prou traductors del català perfectament capacitats per garantir nivells de qualitat altíssims com els dels companys que treballen amb la llengua castellana. A més, des d'un punt de vista deontològic, ningú hauria de dubtar que una obra escrita en català s'ha de traduir únicament del català. I aquesta regla també val per a la versió castellana de l'autor mateix, perquè sempre es publica després de la catalana i, per tant, molt sovint es tracta d'una redacció diferent i adaptada de l'original.

Un cas diferent és el de l'obra que s'escriu en català i castellà alhora, com passa amb *Dilluns ens estimaran / El lunes nos querrán*, de la Najat El Hachmi (Edicions 62, 2021, i Ediciones Destino, 2021, respectivament), una de les últimes novel·les que he tingut el plaer de traduir. Des del meu punt de vista, aquesta és l'única situació en què una editorial està legitimada a triar la llengua de sortida que més li plagui. En la resta de casos, no hi ha justificació possible. Però la mala notícia és que encara hi ha —a Itàlia com en altres llocs— editorials que no saben exactament què és això del català. Recentment he hagut d'explicar a una editorial petita que em proposava traduir d'un text castellà sense saber que prèviament s'havia publicat en català, que el català és una llengua independent del castellà, amb entitat i història pròpies, i això, a hores d'ara, pot ser que sobti. Naturalment, després de fer-los present l'existència de la versió prèvia catalana, la traducció la vaig fer a partir de la llengua original i, per sort, l'editorial ja situa el català en el mapa de les llengües del món. Però encara hi ha molta feina a fer en aquest sentit, perquè, tot i els casos en què sí que es coneix l'existència del català, sovint es veu, en àmbit editorial, com una llengua subordinada al castellà. Es pot evitar que aquest despropòsit editorial es continuï perpetrant? Sí, amb la tasca de les institucions d'aquí i amb l'interès de les institucions d'allà. En aquest sentit, la bona notícia és que actualment hi ha dotze universitats italianes que imparteixen cursos de llengua i/o de literatura catalana: Bari, Bolonya, Milà, Nàpols Federico II, Nàpols L'Orientale, Suor Orsola Benincasa (Nàpols), Roma La Sapienza, Sàsser, Siena, Torí, Venècia

Ca' Foscari, Verona. A més, no hem d'oblidar la tasca de promoció, de recerca científica i de difusió de la cultura catalana —sobretot quant a les disciplines lingüística i literària—que fa l'Associazione Italiana di Studi Catalani (AISC) en territoris italians des de l'any 1978. Esperem fervorosament que, amb l'ajut dels traductors haguts i amb el dels traductors per haver, en els cinc anys vinents les obres traduïdes a Itàlia del català com a mínim es dupliquin o es tripliquin, i la literatura catalana, com qualsevol altra, obtingui l'espai que li pertoca. A Itàlia i més enllà.

Breu mostra de traduccions d'obres catalanes publicades a Itàlia en el període 2018-2022:

NARRATIVA

Josep Maria De Sagarra: *Vita privata* [*Vida privada*]

Traductor: Enrico Ianniello

Crocetti, Milà, 2022.

Mercè Rodoreda: *La morte e la primavera* [*La mort i la primavera*]

Traductora: Amaranta Sbardella

La Nuova Frontiera, Roma, 2020.

Manuel de Pedrolo: *Atto di violenza* [*Acte de violència*]

Traductora: Beatrice Parisi

Paginaotto, Trento, 2020.

Jaume Cabré: *Quando arriva la penombra* [*Quan arriba la penombra*]

Traductora: Stefania Maria Ciminelli

La Nuova Frontiera, Roma, 2019.

Francesc Trabal: *L'uomo che si perse* [*L'home que es va perdre*]

Traductor: Simone Cattaneo

Robin Edizioni, Torí, 2019.

Joan Sales: *Incerta gloria* [*Incerta glòria*]

Traductora: Amaranta Sbardella

Nottetempo, Milà, 2018.

POESIA

Gabriel Ferrater: *Poema inconcluso* [*Poema inacabat*]

Traductor: Pietro U. Dini

Joker, Novi Ligure, 2022.

Gabriel Ferrater: *Teoria dei corpi* [*Teoria dels cossos*]

Traductora: Amaranta Sbardella

Occam Editore, Perugia, 2022.

Apel·les Mestres: *Liliana* [*Liliana*]

Traductor: Piero Dal Bon

Arkadia, Cagliari, 2021.

Guerau De Liost / Jacint Verdaguer: *Lirici catalani*

Traductor: Giorgio Faggin

Joker, Novi Ligure, 2021.

Ausiàs March: *Un male strano*

Traductor: Cèlia Nadal Pasqual / Pietro Cataldi

Nuova Universale Einaudi, Torí, 2020.

NARRATIVA INFANTIL I JUVENIL

Lluís Prats Martínez: *Archie, il bambino che parlava agli elefanti* [*Archie, el noi que parlava amb elefants*]

Traductor: Alberto Cristofori

Rizzoli, Milà, 2022.

Josep Lluís Badal: *Googol* [*Googol*]

Traductora: Sara Di Rosa

Il·lustracions: Zuzanna Celej

Mondadori, Milà, 2022.

Rocio Bonilla Raya: *La banda degli 11* [*La colla dels 11*]

Traductora: Susanna Valentina Malizia

Valentina Edizioni, Milà, 2022.

Núria Parera: *Storia di una valigia* [*La maleta*]

Traductora: Sara Cavarero

Beisler Editore, Roma, 2021.

Jaume Copons: *Camillo e i mostri. La canzone del parco* [*Agus i els monstres - La cançó del parc*]

Traductora: Sara Cavarero

Il·lustracions: Liliana Fortuny

Nord-Sud Edizioni, Milà, 2020.

Anna Llenas: *Labirinto dell'anima* [*Laberint de l'ànima*]

Traductora: Daniela Gamba

Feltrinelli, Milà, 2019.

Maite Carranza: *Come in un film* [*La pel·lícula de la vida*]

Traductor: Francesco Ferrucci

Il Castoro, Milà, 2018.

TEATRE

Sebastià Portell: *Transbord* [*Transbord*]

Traductora: Elisa Simeoni

Nowhere Books, Foggia, 2022.

Marc Artigau i Queralt: *Alba (o il giardino delle delizie)* [*Alba (o el jardí de les delícies)*]

Traductora: Elisa Simeoni

Nowhere Books, Foggia, 2021.

Josep Maria Miró: *Teatro* [*Temps salvatge; Olvidémonos de ser turistas; Nerium Park; El principi d'Arquimedes*]

Traductor: Angelo Savelli

Cue Press, Imola, 2019.

Lluïsa Cunillé: *Teatro – Islanda, Nebbia, Al contrario* [*Islàndia, Boira, Al contrari!*]

Traductors: Alberto Cassol / Davide Carnevali

Cue Press, Imola, Bologna, 2018.

1. AIE, Associazione Italiana Editori (2022). «Comunicato stampa». <https://network.aie.it/Portals/_default/Skede/Allegati/Skeda105-8912-2022.10.17/CS%20Francoforte%20post_DEF.pdf?IDUNI=i2w3fnetn5ugvj2pvndju5uf597> [Consulta: 21/04/2023].

2. Institut Ramon Llull (2023). «Traduccions del català a altres llengües». <https://www.llull.cat/catala/recursos/trac_traduuccions_res.cfm> [Consulta: 21/04/2023].